№ 81 Մայիսի 25 Չորեքշաբթի **1883** Մայիսի 25 Չորեքշաբթի № 81

ՏԱՍՆԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Մեծ-Ղարաքիլիսայից: Ներքին լուրեր:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Մեր երկրագործների այժմեան վիճակը:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄԵԾ-ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱՅԻՑ

—

Մայիսի 16-ին

Թագադրութեան տօնի առթիւ ամբողջ Ղարաքիլիսա իր վիճակով, երեխայից սկսած մինչև զառամեալ ծերունին անպատմելի ուրախութեան մէջ, որպէս հաւատարիմ հպատակներ, ամենախորին յարգանքով շնորհաւորեցին այսօր իրանց սիրելի Կայսեր փառաւոր Թագադրութիւնը, կատարելով հետևեալ շքեղ հանդէսը:

Առաւօտեան սուրբ պատարագից յետոյ, դուրս գալով եկեղեցուց, աջ կողմից՝ ծաղկի փունջերը ձեռքերին, կարգով շարված գնում էին սպիտակ հագնված աշակերտուհիք, ձախ կողմից նոյն կարգով գնում էին աշակերտները. մէջ տեղից գնում էին խաչ ու խաչվառ կրող տիրացուները, իսկ սրանց ետևից գնում էր, ըստ ամենայնի, փառաւոր զգեստաւորված հոգևորական դասը: Ամենից յետոյ գալիս էր խուռն բազմութիւնը: Հոգևորական դասը մի պատշաճաւոր շարական երգելով, հասանք այն կանաչազարդ մարգագետինը, որտեղ զօրքը իրանց զօրապետներով սպասում էին մեզ: Աշակերտք և աշակերտուհիք շրջապատեցին առաջուց նախապատրաստված սուրբ սեղանը: Հոգևորական դասը ամենայն ջերմեռանդութեամբ կատարեց եկեղեցական կարգը. ծունկ չոքած բարեպաշտ Արարչից Օգոստափառ Կայսեր և Կայսրուհու համար երկարակեցութիւն և բարեբախտութիւն: Եկեղեցական մաղթանքներից և սուրբ օրհնութիւններից յետոյ, բարեկրօն Արսէն աւագ քահանայ Տէր Սիմէօնեանցը մի համառօտ ճառով բացատրեց օրվայ նշանակութիւնը, շնորհաւորեց Թագադրութիւնը և իր հօտին հրաւիրեց մինչև ցմահ լինել ամենահաւատարիմ հպատակ Տէրութեան քաղցր հովանաւորութեան տակ: Այս ճառից յետոյ, աշակերտները քաղցր ներդաշնակութեամբ երգեցին «Տէր, պահեա զկայսրն մեր» երգը: Սրանով վերջացաւ հոգևոր հանդէսը: Սրանից յետոյ հասարակութիւնը ճաշ տուեց զօրքին: Այս ժամանակ ուրախութիւնը ընդհանուր էր: Ամեն մարդ ուրախ ու զուարթ էր: Երեկոյին հանդէսը աւելի փառաւոր էր: Այստեղ հարկաւոր է խորին շնորհակալութիւն յայտնել տեղական ոստիկան պ. Փիրումեանցին, որ ամեն բան խելացի կերպով կարգադրել էր: Ամբողջ մի շաբաթ էր պ. Փիրումեանցը անդադար դէս ու դէն վազելով աշխատում էր ըստ ամենայնի հանդէսը փառաւոր անցկացնել:—Երկու վերստից աւելի, գիւղի միջից անցնող խճուղու երկու կողմը զուգընթացաբար շարված էին նոր տնկած մշտականաչ եղևնիներ: Այս կանաչազեղ ծառուղիների մէջ մի յարմարաւոր տեղում շինված էր մի կանաչազարդ կամար, որ բոլորովին ծածկված էր ծաղկեայ պսակներով և կանաչ փունջերով: Կամարի ծաղկազարդ գագաթին ծածանում էին զոյնզգոյն դրօշակներ: Բարձր պատուանդանի վրա շատ հեռուից փայլում էր մի գեղեցիկ վենզել, որի մէջ Կայսերական Թագի տակ գրաւում էին հանդիսականների ուշադրութիւնը A և M. խոշոր տառերը: Գիշերը աստղալից էր: Ամբողջ գիւղը լուսաւորված էր: Բէնգալեան կրակները երբեմն երբեմն շառագունում էին օդը: Լեռների ամենաբարձր գագաթներին վառվում էին բոցավառ կրակներ: Տեղական գպրոցի աշակերտները դպրոցի կտուրի վրա զանազան երգերով գրաւում էին շատերի ուշադրութիւնը: Ամեն տեղ խաղ, պար, երգ, ուրախութիւն, ցնծութիւն, Նուագածութիւն, կենդանութիւն, ուրա:

Առաւօտեան ժամը 8-ից մինչև գիշերվայ առաժամը մէկին է դեռ ժողովուրդը շարունակում է իր ուրախութիւնները: Վերջացնելով համդիսի համառօտ նկարագրութիւնը դարձեալ շնորհակալութիւն պէտք է տալ տեղական գլխաւոր ոստիկան պ. Փիրումեանցին և մեր քեօխվին, որոնք ոչինչ չը խնայեցին հանդէսը փառաւոր անելու համար:

Սարգիս Տէր Մելքիսեդեկեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ մեզ գրում են: «Երկուշաբթի 16-ին մայիսի, Թագաւոր կայսրի Թագադրութեան միւս օրը, այստեղ մաղթանք կատարվեցաւ հրապարակի վրա, ներկայութեամբ զինուորականների և ժողովրդի: Անվերջանալի «ուրանեռով» ժողովուրդը և զօրքը ողջունեցին Թագադրութեան լուրը: Երեկոյեան ամբողջ Դիլիջանը լուսաւորված էր և զարդարված էր դրօշակներով: Տօնախմբութիւնը շարունակվեց երեք օր: Հայոց ուսումնարանը շատ գեղեցիկ կերպով զարդարված էր դրօշակներով և պսակներով և լուսաւորված լապտերներով:»

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են: «Թագադրութեան առիթով ամսիս 16-ին Երևանեան ազգաբնակութիւնը կատարեց մաղթանքներ քաղաքիս հրապարակի վրա: Հայոց, ռուսաց և պարսից մեծ բազմութիւն ներկայ էր: Մաղթանքից յետոյ կար ճաշկերոյթ Անգլիական այգիում: Երեկոյեան ամբողջ քաղաքը զարդարված էր դրօշակներով և լուսաւորված էր: Միւս օրը, 17-ին մայիսի կար հրախաղ, որի ժամանակ քաղաքը դարձեալ լուսաւորված էր և այգիներում զբօսանք կար: Այդ հանդիսաւոր տօնախմբութեան առիթով վճռվեցաւ. Աստաֆիևեան փողոցը և Անգլիական այգին անուանել Ալէքսանդրեան փողոց և Ալէքսանդրեան այգի, նոյնպէս վճռվեցաւ քաղաքի աղքատ դասի վրա մնացած 5,000 րուբլ ապառիկները բաշխել, նաև պահել քաղաքի հաշւով տեղական գիմնազիայում 5 հոգի աշակերտներ, որոնցից երկուսը հայ, երկուսը Թուրք և մի ռուս:»

—

Մեզ խնդրում են տպել հետևեալը: «Խնդրեմ ուղղել ձեր լրագրում որ խմբագրութիւնը իմ ուղարկած Նոր-Բայազէտից ապրիլի 20-ին գրած նամակս, ստորագրված է ոչ թէ Մ. Տէր-Մարտիրոսեանց, ինչպէս տպված էր, այլ Ս. Տէր-Մարտիրոսեանց:»

—

Մեզ գրում են Երևանից որ այստեղ սաստիկ չորութիւն է, անձրև չէ գալիս առա երեք շաբաթ շարունակ: Վախենում են հացի Թանգանալուց: Աւտաւուրը սաստիկ ընկած է և վաճառականները յուսահատված են:

—

«Մշակի» մէջ խօսելով Բագու-Թիֆլիսեան երկաթուղու բացման մասին յայտնել էինք, որ գները շատ Թանգ են նշանակած, օրինակ երրորդ կարգի վագոնով Թիֆլիսից Բագու գնալու և գալու համար նշանակած է 22 ր. 22 կոպ. (սխալմամբ տպած էր 30 րուբլի), իսկ երկրորդ կարգի վագոնով գնացողը գնալու և գալու համար պէտք է վճարէ կրկնապատիկը, այսինքն 44 րուբլի 44 կոպ. այժմ մայրաքաղաքի լրագիրներից մէկը խօսելով Բագու-Թիֆլիսեան երկաթուղու բացման

դարձակ անապատը պտղաւէտ դարձնել, բերելով նրա մէջ Ախուրեանից ջրանցքներ. պարոնը մեծ յոյս ունի գիրքի յարմարութեանը և հողի կուսութեան վրա. 'ի վերջոյ նա առաջարկում է «Ալէքսանդրապօլի և Երևանի դրամատէր բնակիչներին կազմել մի ընկերութիւն յիշեալ անապատը պտղաւէտ դարձուցանելու համար»:

Թէ արդեօք կիրագործվի այդ գեղեցիկ առաջարկութիւնը—այդ մեզ անյայտ է,—միայն մենք այսքանը կարող ենք ասել որ այժմ մեր գիւղացիք վերին աստիճանի աղքատութեան մէջ գտնվելով (խօսքս մեծամասնութեան վրա է), նրանք մեծ մասամբ չեն կարող մասնակցել այդ ընկերութեանը, մնում են մեր հարուստ վաճառականները: Բայց այդ դասակարգը արդեօ՞ք աչքի առաջ ունի մեր շինականների դրութիւնը, կը ցաւի արդեօ՞ք նրանց Թշուառութեանց վրա, կամ կօգնէ այդ գեղեցիկ առաջարկութիւնը գլուխ բերելու,—Թէ կը մնան անտարբեր և սառնութեամբ կանգնեն այդ նշանաւոր խնդրի մօտից: Բայց Թող լաւ գիտենան, որ այդ առաջարկութիւնը եթէ իրագործվի, դարձեալ իրանց օգուտն է, քանի որ եթէ գիւղացիք փոքր ինչ ապահոված լինեն կը կարողանան իրանց տոկոսները հատուցանել և շարունակել առևտուրը, և այդպէս վաճառականները կը պահպանեն իրանց գոյութիւնը: Ուրեմն գիւղացոց օգնելով, նրանց դիրքը փոքր ինչ ապահովցնելով իրանք իրանց օգնած կը լինեն, որովհետև առանց մեր գաւառի գիւղացիններից մեր վաճառականները գրեթէ չեն կարող գոյութիւն ունենալ. հասկանալի է թէ որքան անհրաժեշտ է այդպիսի առաջարկութեան իրագործելը: Մենք մեր խորին շնորհակալութիւնը մատուցանելով յարգելի Հողագործին ի սրտէ կը ցանկանք, որ այդ առաջարկութիւնը արձագանք գտնէ ժողովրդի մէջ և մեր շինականները փոքր ինչ ապահովեն այսպէս ասած «հողային խնդրից». իսկ մեր դրամատէրերը շատ սիրով պիտի ընդունեն այդ առաջարկութիւնը: Եթէ նրանք գնահատում են ներկան ապագայի համար արդեօք կընդունեն, կը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՆԵՐԻ ԱՅԺՄԵԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

(Նուէր պ. Գրիգոր Արծրունուն)

—

Երկրագործների դրութիւնը,—Հողային հարց,—Մի ելք,—Տգիտութեան հետևանքը,—Խոնաւ բնակարաններ,—Տգէտ տանուտէրներ,—Հին սիստեմի երկրագործութիւն,—Զարչի և վաշխառու,—Շըռայլութիւն, նորա պատճառները և հետևանքը,—Վերջաբան:

—

Այն հարցը, որ նոր է զարթել մեր մամուլի մէջ այժմ աւելի և աւելի արձագանք գտնելով ժողովրդից գրաւել է իր վրա շատերի ուշադրութիւնը —դա «Հողային—կալուածական» հարցն է, որ իր մեծ նշանակութեամբ արժանի է ընդհանուրի ուշադրութեանը: Յաճախ երևում են մեր պարբերական հրատարակութեանց մէջ այդ մասին տեղեկութիւններ, որոնք խիստ տխուր գոյնով պատկերացնում են մեր երկրագործների տնտեսական դրութիւնը:

Ի՞նչ է պատճառը, որ մեր գիւղացիք աննախանձելի վիճակի մէջ են, ինչն է հասցրել նրանց այդ ողորմելի դրութեանը, կամ վերջապէս, ինչն է պատճառը, որ նրանք ոչինչ յառաջադիմութիւն չեն անում—այլ մնում են մի և նոյն վիճակի մէջ...

Պատճառները շատ և բազմակողմանի են: Տեսնենք մեր գլխաւորներն չափ: Առաջին արգելառիթը գիւղացու վիճակի բարւոքման և զարգացման լինում է հողի պակասութիւնը և այդ յայտնի է, որ մեր գիւղացիք հողի զգալի պակասութիւն ունեն: բ) Տգիտութիւնից առաջացած վնասները: գ) Գիւղացոց անհոգ շռայլութիւնը որ անհագին վնասների պատճառ է լինում: Այս երեք կէտերի վրա մեզ պարտականութիւն ենք համարում համառօտաբար նկարագրել, որ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ «Մեր գիւղացոց այժմեան վիճակի պատկերը» իր իսկական գոյներով:

I.

Հողային հարց

Յայտնի է, որ մեր գաւառի երկրագործները գաղթականներ են մեծ մասամբ Տաճկա-Հայաստանից, որ գաղթել են 1828 թւի եղած գաղթականութեան ժամանակ: Այդ ժամանակից մինչև այժմ, այսինքն մօտաւորապէս 55 տարուայ ընթացքում, ժողովրդի թիւը համարեա կրկնապատկվել է, իսկ վարելահողը մնացել է մի և նոյնը... Հասկանալի է որ այդ նեղ և սահմանափակ դրութեամբ չէ կարելի ոչ մի կանոնաւոր ձև տալ երկրագործութեանը, քանի որ ամեն քայլափոխում նեղութիւն կը տիրէ և անվերջանալի հողային վէճեր կան մեր գիւղերում:

Մեր ամբողջ գաւառում հազիւ կարելի է գտնել գիւղ, որ ունենայ բաւականաչափ հող... Գուցէ կը զարմանաս, սիրելի ընթերցող, որ կովկ. կառավարչապետ իշ. Դոնդուկօվ-Կորսակօվը պտղերով ակրտաղներ և խնդիրներ տարաւ մեր գաւառից, որոնց մեծ մասը «հողային» խնդիրներին էին վերաբերում... «Հողային» հարցը այն հարցերից չէ որին ուշադրութիւն չեն դարձնում, այդ հարցը այժմ գրաւել է իր վրա ամբողջ Շիրակի ուշադրութիւնը և այդ հարցումն է մեր բոլոր տնտեսական խնդիրը:

Առհասարակ մեր գիւղացիք ուրիշ պարապմունք չունեն բացի հողագործութեան «վար ու ցանից:» Հողի պակասութեան պատճառով չը կան մեզանում պարտէզներ, չը կան և այգիք, որոնցով երկրագործը կարողանար թեթևացնել իր ընտանեաց ապրուստը: Չը կան մեզանում այնպիսի գիւղեր, որոնք պարապեին ուրիշ տեսակ տնտեսական գործերով, օրինակ, շերամապահութեամբ, պարտիզպանութեամբ, մեղուապահութեամբ: Հարկադրված մրգեղէնը բերում են Երևանից և ծախում են մեզ վրա շատ թանգ գներով: Անհամապահութիւնը արօտատեղիների սակաւութեան պատճառով շատ աննախանձելի վիճակի մէջ է: Մեր գիւղացոց անասունների ցեղը ոչ միայն չէ ազնւացել—ընդհակառակը վատացել և տգեղացել է... Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է թէ որպիսի անտանելի վիճակի մէջ են մեր շինականները:

Մի ժողովուրդ որ ուրիշ պարապմունք չունի բացի «վար ու ցանից»—նա պէտք է իր առօրեայ ապրուստի համար, գտնեա բաւականաչափ հող ունենայ որպէս զի կարողանայ իր ընտանեաց համեստ ապրուստը հայթայթել այն էլ աջող տարիներում... Բայց ինչպէս կառավարվի գիւղացին, երբ միջին հաշւով չորս հոգուն հազիւ մի դեսատին հող է ընկնում մշակելու *)... Ներկայումս այդ վիճակին են մեր գիւղացիք և եթէ այսպէս շարունակվի, ինչ օրի կը հասնեն...—դա ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան, իսկ այժմ ժամանակը անցնում է և չը պէտք է մոռանալ որ ներկան ապագայի համար շատ թանգ է, եթէ այժմս հոգ չը տարվի այդ նշանաւոր խնդրին, որպիսին է «հողայինը», հաստատ կարելի է ասել որ մեր գիւղացոց վիճակը տանապատիկ կը վատթարանայ և իր բնաւին կընթարկվի:

Անցեալ տարվայ «Արձագանքի» № 39-ի մէջ կարդացինք «Մի իրագործելի ելք» վերնագրով պ. Հողագործի յօդուածը. յարգելի Հողագործը մանրամասնօրէն խօսելով մեր գիւղացոց թշուառութեան վրա, ապացուցանում է որ մեր գիւղացոց դրութիւնը բարւոքելու համար անհրաժեշտ է այժմէն ոգալ հողային խնդրի մասին: Նա ճիշտ թուանշաններով ապացուցանում է որ մեր գիւղերում չորս հոգուն հազիւ մի դեսատին հող է ընկնում... այդ է, մեր կարծիքով, բոլոր թշուառութեանց աղբիւրը:

Յարգելի յօդուածագիրը այս բոլոր թշուառութեանց վերջ դնելու համար, մի իրագործելի ելք է մածում, այն է Անիի դիմացը գտնվող ըն-

*) Տես «Արձագանքի» 1882 թ. № 39—երես 602,

մասին նոյն դանդաղն է յայտնում նոյն իսկ ապրանքներ տեղափոխելու գների վերաբերութեամբ: Այսպէս օրինակ Ցարիցինի երկաթուղին ինչքան տարածութեան համար որ 19 կոպէկ է առնում, Անդրկովկասեան երկաթուղին մի և նոյն տարածութեան համար առնում է 36 կոպ. ինարկէ այս տեսակ գները շատ կը դժուարացնեն նաւթի առևտուրը Եւրոպայի հետ, այն ինչ Բաքու-Թիֆլիսեան երկաթուղին յատկապէս շինվեցաւ թեթևացնելու նաւթի տեղափոխութիւնը Սև ծովի ափերը և այնտեղից Եւրոպա:

—

Պարսից տէրութիւնը համաձայնութիւն կայացրեց շինել երկաթուղի Շամախուց մինչև Ռաշտ քաղաքը, որը Կասպից ծովի վրա Պարսից նաւահանգիստն է: Յետոյ մտադիր են երկաթուղու շինութիւնը շարունակել մինչև Թեհրան: Շամախուց մինչև Ռաշտի երկաթուղու շինութիւնը կը սկսվի ներկայ տարում:

—

Առաջիկայ հոկտեմբեր ամսի 23 և 14-ին Թիֆլիսում կը լինեն ձիարշաւներ (սկաչկա), համաձայն փոխարքայից 1876 թ. ապրիլի 28-ին հաստատված կանոնների:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

ՄՈՍԿՎԱ, 20 մայիսի: Երէկվայ հանդիսաւոր ճաշը կրեմլի մեծ պալատի գրանովիտայա և ոսկեզօծ դահլիճների մէջ սրբազան սինոդի անդամների, ուղղափառ, կաթոլիկ, բողոքական, հայոց բարձր հոգևորականութեան, բարձրաստիճանաւորների և առաջին երկու կարգերի տիկինների համար սկսվեցաւ երեկոյեան 7 ժամին և վերջացաւ 8-ին: Թագաւորի սեղանի մօտ նոցա մեծութիւնների երկու կողմերում նստել էին մեծ իշխաններ և մեծ իշխանուհիներ, իշխաններ և իշխանուհիներ թէ ցեղակից և թէ օտար, հոգևորականութիւնը նոցա մեծութիւնների հանդէպ, իսկ երրորդ կարգի պալատական աստիճանաւորները ոսկեզօծ դահլիճի մէջ: Սեղանը օրհնեց Մոսկվայի միտրօպօլիտ Իօաննիկի: Ամբիոնի վրա ածում էր պալատական օրկեստրը: Առաւօտը Թագաւորը զբօսնում էր քաղաքի փողոցներում բաց կառքով առանց պահապանների: Երեկոյեան 9 ժամից սկսեցին հաւաքվել Մոսկվայի ազնուականներից տուած պարահանդէսին ազնուականների ժողովի մէջ: Նորից հարուստ կերպով զարդարված դահլիճները ծաղիկներով և կանաչով և կանանց հագուստները չափազանց փայլուն էին: Այն հիւրասենեակի մուտքի մօտ, որ պատրաստված էր Բարձրագոյն Անձանց հանգստանալու համար, կազմված է մեծ վրան կարմիր մահուդից երկգլխանի արհեստական գեղեցիկ արծիւով, որ պատրաստ էր թռչել: Դահլիճի միւս ծայրում կազմված էր շատրուան, որ խփում էր ծաղիկների մէջից: Նոցա Մեծութիւնները հասան 10 ժ. 25 ր. և ընդունվեցին Մոսկվայի ազնուականների նահանգական և գաւառական առաջնորդներից: Նոցա Մեծութիւնների երևալը դահլիճների մէջ ընդունվեցաւ ժողովրդական հիմնով և ոգևորված ուռայով: Թագաւորը բարեհաճեց պարել պօլօնէզ իշխանուհի Տրուբեցկոյի հետ, իսկ առաջին կադրիլը դքսուհի Մարիա-Տերեզայի հետ, Թագուհին պարեց պօլօնէզ և առաջին կադրիլը կոմս Բօբրինսկու հետ, իսկ երկրորդ կադրիլը կոմս Շերեմետևվի հետ: Նոցա Մեծութիւնները բարեհաճեցին հեռանալ 11½ ժամին:

ՎԱՐՇԱՎԱ, 19 մայիսի: Այսօր առաւօտեան 8 ժամին վախճանվեցաւ գեներալ-նահանգապետ Ալբեդինսկի:

ԵՍԵՆՏՈՒԿԻ, 19 մայիսի: Երէկ բացվեցաւ ջրաբուժական սեզօնը:

ՆԻՒ-ԻՕՐԿ, 19 մայիսի: Երէկ քանդվեցաւ Բրուկլինի և Նիւ-Իօրկի մէջ նոր կառուցված կախովի կամուրջը: Քանդվելու ժամանակ սարսափ ընկաւ, սպանված են 12 և վիրաւորված 26 մարդիկ:

ՄՈՍԿՎԱ, 21 մայիսի: Երէկ կրեմլի մեծ պալատի Ալէքսանդրեան դահլիճի մէջ հանդիսաւոր ճաշ կայացաւ ազնուականների նահանգական առաջնորդների, կօզակ զօրքերի և սախական ժողովուրդների պատգամաւորների, քաղաքագլուխների, նահանգական գեմստվօի, ուպրավաների նախագահների, ստատս-տիկինների, կամեր-ֆրէյլինների, գօֆմէյստերինների, սվիտայի պահապանների և իշխանների համար, ընդամենը 250 հոգի: Ճաշը սկսվեցաւ 6¾ ժամին և մի ժամ տևեց: Գլխաւոր սեղանը, որին ներկայ էին նոցա Մեծութիւնները և Բարձրութիւնները և օտար իշխանները, շքեղ զարդարված էր գեղեցիկ արծաթէ վազաներով: Նոցա Մեծութիւնների հանդէպ նստած էին՝ ներքին գործերի մինիստրը, ազնուականների 23 առաջնորդներ, Խիվայի խանը և Բուխարայի էմիրի երկու որդիները: Բոլոր սեղանները 12 էին: Ճաշի ժամանակ նուագում էր պալատական օրկեստրը: Ճաշից յետոյ կաֆէ տուին: Հեռացան ուղիղ 8 ժամին: 10½ ժամին նոցա Մեծութիւնները այցելեցին գերմանական դեսպանատունը, որտեղ կայացաւ շքեղ պարահանդէս: Բանւորները, որոնք քիչ վաղ դադարեցրին աշխատանքները Խօդինսկի դաշտի վրա կայանալի ժողովրդական զբօսանքի պատճառով, ահագին խումբերով հաւաքվել էին այն ճանապարհի վրա, որով պէտք է անցնէին նոցա Մեծութիւնները և ոգևորված ուռայով ողջունում էին կայսրին և կայսրուհուն: Դեսպանութեան պարահանդէսի ժամանակ Թագուհին բարեհաճեց առաջին կադրիլը պարել դեսպանի հետ, իսկ Թագաւորը դեսպանի ամուսնի հետ: Պարահանդէսը գերազանցվում էր անսովոր ոգևորութեամբ և շքեղ ընթրիքով: Նոցա Մեծութիւնները հեռացան երկրորդ ժամի սկզբին: Այսօր 1½ ժամին հաւաքվելու են այն անձինք, որոնք հրաւիրված են ժողովրդական զբօսանքի կայսերական պավիլիօնը Խօդինսկի դաշտի վրա: Պետրովսկի պալատի մէջ այսօր ճաշ կայ վօլօստների ստարշինաների համար: Եգուց նոցա Մեծութիւնները ուղևորվելու են Տրօյիցկօ-Սերգիևսկի վանքը:

ՄՈՍԿՎԱ, 21 մայիսի: Մայիսի 3-ին Բարձրագոյն հաստատված է պետական խորհրդի կարծիքը աղանդաւորներին մի քանի քաղաքական և հոգևոր ծէսերը կատարելու համար մի քանի իրաւունքներ տալու մասին: Անցագիրները Ռուսաստանի համար տրվում են ընդհանուր հիման վրա բոլոր աղանդաւորներին բացի սկօպեցներից: Ամենքին թոյլ է տրվում առևտուր և արհեստաւորութիւնը, բայց պատկերների նկարելը թոյլ է տրվում միայն մինիստրի հաւանութեամբ: Թոյլ է տրվում վարել հասարակական պաշտօններ այն պայմանով, որ, եթէ խառն վօլօստի մէջ ստարշինան աղանդաւոր է, նրա օգնականը ուղղափառ լինի: Բայց աղանդաւոր ստարշինաները և նրանց օգնականները չեն կարող մասնակցել ծխական հոգաբարձութեանը: Թոյլ է տուած կատարել հրապարակական աղօթք, հոգևոր ծէսեր, կատարել մաղթանքներ մասնաւոր տների, առանձին շինութիւնների մէջ և նահանգապետի կամ երկրի կառավարչի թոյլտւութեամբ վերանորոգել աղօթատունը, չը փոխելով նրա արտաքին ձևը: Աղօթատների կնիքի քաշելը թոյլ է տրվում մինիստրի հաւանութեամբ և պէտք է կատարվի առանց հանդէսի: Այն տեղերում, ուր աղանդաւոր ազգաբնակութիւնը նշանաւոր է և աղօթատուն չունի, հրապարակական աղօթքի համար գործ են ածվում եղած տները, միայն արգելվում է նրանց ուղղափառ տաճարի ձև տալ և արտաքուստ զանգակներ ունենալ: Թաղման ժամանակ թոյլ է տրվում պատկերների տանելը և աղօթել գերեզմանատան երգեցողութեամբ առանց եկեղեցական զգես-

---

փութան իրագործելու—թէ կը մնայ որպէս «Ձայն բարբառոյ յանապատի»: Սպասենք:

II.

Տգիտութիւն և նորա հետևանքը:

«Տգիտութիւն է աղբիւր ամենայն չարեաց»: Այս խօսքը իր պարզ իմաստով ճիշտ կատարվում է մեր չուրջը: Ինչ զարհուրելի տեսարաններ պատկերանում են մարդուս աչքին, որքան մարդիկ կորչում են նրա պատճառով, վերջապէս քանի հազարաւոր դժբաղդութիւններ մինը միւսի ետևից յաջորդում են մարդկութեանը տգիտութեան երեսից....

Մեր հասարակութեան վրա այդ ախտը նոյնպէս թողել է իր զարհուրելի վէրքերը: Մեր նպատակը չէ այստեղ ընդարձակօրէն նկարագրելու տգիտութեան արդասիքը, որ վայելում են անհատապէս գիւղացի և քաղաքացի, միայն մենք համառօտելով մեր խօսքը, կը բաւականանանք միայն մեծամասնութեան, այսինքն գիւղացիների դժբաղդութեան մասին խօսելով, որ առաջ է գալիս այդ աւերիչ ախտից...:

Ա.

Խոնաւ բնակարանների վնասակարութիւնը:

Մեր գաւառում շինական գիւղացիները գլխաւորապէս կազմում են հայ տարրից: Օտարազգիները փոքրամասնութիւն լինելով հետևում են նոյն ուղղութեանը, որին մեծամասնութիւնն է հետևում: Հայերը որպէս գաղթականներ, որ Թիւրքիայում սովորած լինելով մշտապէս հալածանքի, աւարառութեան և յափշտակութեան, (որը սովորական բաներ են Տաճկա-Հայաստանում...) այստեղ ևս գաղթելով նրանք բերել են իրանց հետ այն տեղի սովորութիւններից: Օրինակ, նրանց բնակութեան տները և գոմերը միշտ թաղված են լինում հողի խոնաւութեան մէջ: Գետնափոր խրճիթները կազմում են բնակութեան տեղը առհասարակ աղքատի թէ հարուստի:

Այդ հակա-առողջական սովորութիւնները մտել են նրանց մէջ դեռ Տաճկա-Հայաստանում եղած ժամանակ, որտեղ հայը զուրկ է ամեն իրաւունքից, մինչև իսկ մարդկային ամենահասարակ իրաւունքից. նա կրում է մարդ անունը իբրև ծաղր միայն.... Եթէ մեր գիւղերում յաճախ յայտնվում են տեսակ տեսակ տարափոխիկ հիւանդութիւններ, մեռանոց ջարդ, դրանց պատճառը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ նոյն իսկ նրանց բնակարանների ապականված օդը, նոյն իսկ գիւղացիք են պատրաստում անկոչ հիւրի այցելութիւնը:

Երբ գիւղում յայտնվում է հիւանդութիւն, գիւղացիք դիմում են իրենց քահանային, հարցնում են ցաւի պատճառները, խնդրում են որ մաղթանքներ կատարէ որպէս զի ցաւը անցնի: Տէր հօր մաղթանքները անօգուտ են անցնում, և ցաւը շարունակում է իր արշաւանքը: Մինչև ցաւի անցնելը շինականը գտնվում է կատարեալ ճգնաժամի մէջ: Ցաւը կը հեռանայ գիւղից, բայց նրա թողած տխուր հետևանքը նշմարվում է ամեն տան մէջ... Որի եզը չը կայ, որի գոմէշը, որի կովը կամ ոչխարները, մէկ խօսքով ամբողջ գիւղը սգի մէջ մնում է: Մեր գիւղերում ամառ թէ ձմեռ անմաքրութիւնը չէ վերջանում: Ամառը աղբի հոտը բուրում է, իսկ ձմեռը գետնափոր խոնաւ գոմերում նոյնպէս զարշելի է:

Բարեբաղդաբար այժմ մեր գիւղացիք հասկացել են գետնափոր բնակարանների վնասակարութիւնը, հիմա հետզհետէ շինում են տներ գետնի մակերևոյթից բարձր: Նախկին «երդիքների» փոխարէն այժմ նշմարվում են պատուհաններ և կլոր լուսամուտներ: Բայց պէտք է ասել որ մեծամասնութիւնը, որը նիւթապէս ապահոված չէ—դարձեալ մնում է խոնաւ գետնափոր տեղուանքում:

Մի գովելի յատկութիւն, որ ունեն մեր գիւղացիները դա—«մաքրասիրութիւնն է»: Շինական հայ-կնոջ առաջին պարտականութիւնն է ամեն առաւօտ ջուր սրսկել և աւլել իր բոլոր սենեակները: Եթէ քեզ պատահել է, ընթերցող, լինել մեր գիւղացոց խրճիթներում, անշուշտ տեսած կը լինես թէ որքան մաքրասէր են մեր գիւղացիները: Մեր գաւառում այն կարծիքին են համոզված թէ «մի տուն որ օրը երեք անգամ չաւլես, նա քրիստոնի տուն չէ»: Այդ կարծիքը տարածուած է ամբողջ գաւառի ընտանիքներում և կատարվում է ամենայն ճշդութեամբ: Դրա հակառակ մեր հարևան մահմետական գիւղերը վերին աստիճանի կեղտոտ են: Նրանց տներում եթէ ամառ ժամանակ մտնես, առանց վարակվելու չես կարող ազատվել:

Վերև յիշած հակա-մարդկային և հակա-առողջային սովորութիւնները, որ գիւղացուն ահագին վնասների պատճառ են դառնում, զրկելով նրան իր լուծք-եզից, կով-կթանից, առաջ են գալիս ոչ միայն աղքատութեան երեսից (ինչպէս սովորաբար մեղադրում ամեն բանի մէջ պատճառ են բռնում աղքատութիւնը), այլ—տգիտութիւնից: Մենք համոզված ենք որ եթէ գետնափոր ախոռների փոխարէն կանոնաւոր գոմեր լինեն, չենք կարծում որ այսպէս յաճախ պատահեն վերև յիշած ախտերը, կամ նոյն իսկ ցաւի ժամանակ փոխանակ դիմելու տէր հօր «էֆիմերդէսին» *) լաւ չէր լինի որ հիւանդ անասունները տեղափոխել մի ուրիշ տեղ, և չը թողել տալ որ առողջ անասունները ևս վարակվէին, միայն յուսալով որ մաղթանքները կը փրկեն և ոչինչ չը մտածել վարակիչ ցաւի պատճառների և նոցանից ազատվելու միջոցների վրա:

*) Մեր գիւղերում քահանան միակ անձն է համարվում, որ գիտէ ամեն բանի սկիզբը և վերջը: Գիտէ ամեն ցաւի պատճառները և վերջանալը: Քահանայից զատ ուրիշ բան չեն գիտեր շինականները: Այսպիսի դժբաղդութիւնների ժամանակ գիւղացիք վազում են տէր հօր մօտ, խնդրում են որ նայէ արդեօք ցաւ գրված է: Տէր հայրը, որպէս զի իր «գերբնական էֆիմերդին» սուտ չհանէ, կասէ որ «Այո, գրված է», աւելացնելով թէ «տարին նահանջ է»: Այդ միջոցին գիւղացիք էլ յոյսերը կտրում են և ոչինչ արդիւնք չեն դնում ցաւի տարածվելուն, երբ լսում են տէր հօրից թէ տարին «նահանջ է». և այդպէս վարակիչ ախտը հնձում է իր հունձը...:

Ծանօթ. Թղթակ.

Բ.

Տգէտ տանուտէրների սխալը:

Մեր գիւղերում եթէ մէկը մի ուրիշի հետ մասնաւոր վէճ ունենայ (որ միշտ կայ) դիմում են գիւղի տանուտէրին: Վերջինները մեզանում, առհասարակ, աննչան բացառութեամբ, անտեղեակ են լինում կառավարութեան օրէնքների հետ: Այդ պիսի դէպքերում տանուտէրները մէկ կերպով «գլխից գեաֆ» են անում դանգատաւորներին, տալով իրաւունք որ քաղաքի հաշտարար դատաւորին դիմեն: Սոքա գալով քաղաք գտնում են ամեն մէկը իր համար փաստաբաններ: Այդ վերջինները գիւղացոց լաւ կողոպտելուց զատ ուրիշ բան չեն շինում: Վերջը երկու հակառակորդները էլ զզուած լինելով սաէպ սաէպ քաղաքի երթևեկութիւնից փոխադարձաբար զիջումներ են անում, որով գործը վերջանում է հաշտութեամբ: Բայց շատ անգամ երբ երկու հակառակորդները յամառ շարունակում են վէճը, այն ժամանակ գիւղացուն խիստ թանգ է նստում վճիռները: Պատահում է որ ամենաչնչին վէճի համար շինականը մսխում է 100—200 ր. այս կամ այն փաստաբանին ականջ դնելով...:

Եթէ մեր գիւղերի տանուտէրները խելացի և օրէնքից տեղեակ մարդիկ լինէին, երբէք առիթ չէին տայ գիւղացուն յաճախ դանգատվելու գաւառական դատարանում, մինչդեռ իրանք տանուտէրներն էլ մեծ արտօնութիւններ ունեն դատելու, հաշտեցնելու և վճռելու:

Բայց ցաւալին այն է, որ տանուտէրները իրանք էլ չեն հասկանում իրանց նշանակութիւնը:

Գ.

Հին սիստեմի երկրագործութիւն:

«Հինը հնանում է, նորը զարգանում»: Այս ճշմարիտ խօսքը ընդունուած է ամեն լուսաւորեալ ազգերի մէջ, բայց դժբաղդաբար հայ-

...ւորութեան: Հոգևոր ծէսերի կատարողները չեն հալածվում, եթէ իրանց մոլորութիւնները չեն քարոզում ուղղափառներին, բայց հոգևորականներ չեն համարվում և համարվում են իրանց դասակարգերին պատկանող: Արգելված է. թափորներ և պատկերներով շրջելը բացի թաղման դէպքերից, տներից և աղօթատներից դուրս եկեղեցական և վարդապետական հաւատների [illegible]ելը և աղանդաւորների երգեցողութիւնը փողոցների և հրապարակների վրա: Ուրալեան կօզակների լէյբ-գվարդիայի եսկադրօնին շնորհված են հին գվարդիայի իրաւունքները: Առանձին ծառայութիւնների պատճառով Ռուսաստանի մէջ երաժշտական կրթութիւն տարածելու համար Ռուբինշտէյնին շնորհված է Վլադիմիր 3-դ կարգի շքանշանը: Սենատին տուած է հետևեալ բարձրագոյն հրամանը. 1) Այն կալուածների համար, որոնց յետ գնելը կը կատարվի կամ արդէն կատարված է դեկտեմբերի 28-ին կանոնադրութեան հիման վրա փետրվարի 19-ին կանոնադրութեան վրա հիմնված 1882 թ. յունվարի 1-ից յետոյ ներկայացրած կալուածատէրերի պահանջներով, տալ կալուածատէրերին պետական 5% տոմսակներով լրացուցիչ յետգնողական գումար պարտքի $1/12$ չափով: Բացառվում են այն կալուածները, որոնց համար յետ գնելու գումարները նշանակվում են փետրվարի 19-ի կանոնադրութեան 67-դ յօդ. հիման վրա, որոնց համար բացի կառավարչական օժանդակութենից գիւղացիք լրացուցիչ վճարներ են ներկայացնում, որոնց համար գործը կայացել է գիւղացիների և կալուածատէրերի փոխադարձ կամաւոր համաձայնութեամբ և որոնց համար յետ գնելու պահանջը ներկայացրած է մինչև 1882 թ. յունվարի 1-ը և 2: Այն կալուածների համար, որոնց յետ գնելը թոյլ կը տրվի յետ գնողական ակտերով դեկտեմբերի 28-ի կանոնադրութեան հիման վրա և փետրվարի 19-ի կանոնադրութեան համեմատ կալուածատէրերի 1882 թ. յունվարի 1-ից յետոյ ներկայացրած պահանջներով թոյլ տալ՝ կալուածատէրերի ցանկութեամբ յետ գնողական գումարից չը պահել յայտնի տոկոս իբրև գրաւական նախկին կրեդիտային հիմնարկութիւնների մինչև 1883 թ. յունվարի 1-ը եղած պարտքերի համար, եթէ կալուածատէրերի ձեռքին եղած միւս գրաւականներից ապա հողերը ապահովում են այդ պարտքերը, որոնց փոխադրվում են բաժինների հողերի վրա:

ՀՌՈՄ, 22 մայիսի: Պատգամաւորների ժողովը միաձայն ընդունեց օրինագիծը Գարիբալդիի արձանի մասին Հռոմի շրջականերում:

ՓԱՐԻԶ, 22 մայիսի: Սենատի մէջ արտաքին գործերի մինիստր Շալմել-Լակուր հաղորդեց, որ յունիսի վերջին Տօնկինի մէջ կը կենտրոնացնվեն փոքրաթիւ, բայց Ֆրանսիական շահերը պաշտպանելու համար կատարելապէս բաւական զօրքեր: Ֆրանսիական դեսպանից Պեկինի մէջ ստորագրած դաշնագիրը չէ վաւերացրած կառավարութենից, որովհետև նա չէր համապատասխանում Ֆրանսիայի շահերին, բայց և այնպէս մինիստրը համոզված է, որ դժուարութիւնները Ֆրանսիայի և Չինաստանի մէջ շուտով կոչնչանան:

ՄՈՍԿՎԱ, 22 մայիսի: Ժողովրդական զբօսանքը Խօդինսկի դաշտի վրա Պետրովսկի պալատի հանդէպ, որտեղ այս գիշերը անցրին Նոցա Մեծութիւնները Երեխաներով, փայլուն կերպով անցաւ. կէս միլիօնից աւելի զբօսնողներ հաւաքվեցան: Զբօսանքի սկիզբը և Նոցա Մեծութիւնների գալուստը յայտնվեցաւ թնդանօթաձգութեամբ: Կայսերական պավիլիօնի կողքի անցքերը լիքն էին բարձր երևելիներով և օտար իշխանների և իշխանուհիների սվիտաների անդամներով: Պավիլիօնի մէջ գտնվում էին՝ Մեծ իշխաններ և Մեծ իշխանուհիներ, իշխաններ և իշխանուհիներ, դիպլոմատիական բաժինը, ստատս-տիկիններ և պետական աստիճանաւորներ: Նոցա Մեծութիւնների կառքը դուրս եկաւ պալատի բակից 2 ժ. 20 ր.: Պավիլիօնի ծայրի վրա բարձրացաւ կայսերական դրօշակը, բացված չորս թատրոններում սկսված ներկայացումները դադարեցան, արտիստները և երգիչները սկսեցին երգել, իսկ զինուորական երաժշտութիւնները նուագել ժողովրդական հիմնը: Նոցա Մեծութիւնների և Թագաժառանգի երևալը պավիլիօնի վերին բաժնում ընդունվեցաւ երկար ուռայով բազմահազարաւոր ամբոխից, որ իր ձեռքերը մեկնում էր դէպի Թագաւորական ընտանիքը և գլխարկները դցում էր օդը: Ահագին ցիրկից ուղևորվեցաւ հանդիսաւոր գնացքը: Ներկայացումները թատրոնների մէջ նորից սկսվեցան, զբօսանքի զանազան կէտերում նուագում էին երաժշտութիւններ, պըտըտւում էին կարուսէլներ, բարձրանում էին ընծաների կայմերի վրա: Շարժական բուֆետներից, որոնք կազմված էին երկաթուղիական վագոններից, զբօսնողներին գարեջուր էր ածվում բաժանված բաժակների մէջ: Նոցա Մեծութիւնները հեռացան 3 ժ. և 5 ր. ուղեկցված բարձրաձայն ուռայով: Պետրովսկի պալատի դռների մօտ Նոցա Մեծութիւնները, թողնելով կառքը, ձեռք ձեռքի տուած մտան բակը, որտեղ վրանների տակ պատրաստված էին երեք սեղաններ վոլոստների 700 ստարշինաների համար: Բարևելուց յետոյ Թագաւորը արժանացրեց գիւղական ազգաբնակութեան ներկայացուցիչներին Թագաւորական շնորհակալութեանը այժմեան հանդէսների առիթով յայտնված հաւատարմութեան համար: Զգուշացնելով նրանց հայրենիքի թշնամիների տարածած սուտ լուրերից հողային փոփոխութիւնների մասին, Թագաւորը յանձնեց յայտնել գիւղացիներին, որ հողային սեփականութեան մէջ ոչինչ փոփոխութիւններ չեն լինելու: Այդ խօսքերին պատասխանեցին ոգևորված ջերմ շնորհակալութիւններով: Նոցա Մեծութիւնները իրանց Երեխաներով ուղևորվեցան Կրեմլի պալատը 3 ժ. և 12 րոպէին: Ճաշողներին բաժանված են Նոցա Մեծութիւնների և Թագաժառանգի պատկերները և Թագադրական հանդէսի բրօշիւրները: Թագաւորի կենաց բաժակը առաջարկեց Բէլգօրօդսկի ստարշինա Բօրիս Գվօզդև: Ստարշինները արտասուքները աչքերին միաձայն ասում են, որ նրանց պապերի և հայրերի ժամանակ այդպիսի ոչինչ բան չէ եղած: Տօնը վերջացաւ հրախաղով: Եղանակը գեղեցիկ էր: Ոգևորված ժողովրդի անթիւ խումբերը բէնգալեան կրակներով լուսաւորված վերադառնում էին Մոսկվա և նրա շրջականերում եղած գիւղերը:

ՄՈՍԿՎԱ, 23 մայիսի: Այսօր հանդիսով տօնվեցաւ Սեմէօնօվսկի և Պրէօբրաժենսկի գունդերի երկու հարիւրամեայ յօբելեանը: Առաւօտեան 10 ժամին Պետր և Պավլ եկեղեցու հրապարակի վրա Ստարո-Պրէօբրաժենսկի թաղում հաւաքվեցան զօրքերը, որոնք պէտք է մասնակցէին հանդիսին, Մեծ իշխանները և Մեծ իշխանուհիները, իշխանները և իշխանուհիները, դեսպանները, բացի ոչ-քրիստոնեաներից, գեներալներ, որոնցից շատերը կրում էին նոր շնորհված շքանշանները: $10^{3}/_{4}$ ժամին հասաւ Թագաւոր Կայսրը ձիով և Թագուհին երեք ձի լծված կառքով: Ընդունելով զեկուցումն Մեծ Իշխան Նիկոլայ Նիկոլաևիչ Աւագից, Կայսրը ողջունեց զօրքերին, որոնք միաձայն պատասխանեցին հզօր ուռայով: Թագուհին, Մեծ իշխանուհիները և իշխանուհիները գրաւեցին եկեղեցու մօտ կանգնած վրանը և սկսվեցաւ մաղթանքը և հին դրօշակների

...րիս մէջ կարծես այդ իմաստուն խօսքը չունի իր նշանակութիւնը:

Նոյն նախաջրհեղեղեան կանոնները, նոյն երկրագործական սիստեմը, նոյն սովորութիւնները, դարեր պահպանվել են մեզանում. (խօսքս մեր գաւառի գիւղացոց մասին է): Գիւղացին վարում է հողը այնպէս, ինչպէս որ վարում էր նրա պապը, ցանում է այնպէս, հնձում է այնպէս, մէկ խօսքով, ինչպէս վերևը ասեցինք, նահապետական ուղղութեամբ շարունակում է: Բայց չէ՞ որ ժամանակը փոխվել է և պէտք է մի որոշ ժամանակակից ուղղութիւն տալ երկրագործական դրութեանը: Ինչից է որ գիւղացին թողնելով իր նախորդի համազգեստները, այժմ երբ փող է ունենում, հագնում է «դրապ, մահուդ, լաստիկ» և այլ սրանց նման քյամար շռայլութիւնների է հետևում (այդ մասին մի քիչ յետոյ կը խօսենք) մինչդեռ նրա նախնիքը իրանից աւելի հող ունէին, աւելի ապահով, աւելի հարուստ էին ու նրանք հագնում էին տան գործած շալից համազգեստ: Եթէ այդ շռայլութիւնները սովորեցնում է ժամանակը, ինչի չէ սովորեցնում ժամանակակից երկրագործութիւնը:

Մեր գիւղացւոց գործիքները, նրանց երկ-անիւեայ սայլերը յայտնի չէ թէ ո՞ր դարից են մնացած: Օրինակ նրանց սայլը ամենայիմար շինուածք է, սպառեցնում է եզների ուժը, անյարմար է ամեն բանի իր ծանրութեամբ և դանդաղ ընթացքով, բայց մեր հնամոլ գիւղացիք մէկ չը մտածեցին վերջ դնել այդ անդամալոյծ գործիքին—նրա տեղը ընդունելով նոր սայլեր, որոնք չորս անիւներով շատ յարմար և թեթև շարժուածք ունեն, մանաւանդ թեթևաշարժ լինելով եզների համար ձանձրացուցիչ չեն: Փորձով տեսնեցինք որ չորս անիւեայ սայլը 70 փութով բեռնաւորված մէկ զոյգ եզները հանգիստ տանում էին, մինչդեռ ասիական սայլով 40 փութ մեծ դժուարութեամբ էին քաշում նոյն եզները: Այստեղից կարելի է եզրակացնել թէ որքան յարմար են տնտեսական գործին նոր չորս անիւեայ սայլերը...

Մեր գիւղացիք մի զզուելի սովորութիւն էլ ունեն: Ձմեռուայ ամբողջ ամիսները նրանք անցնում են բոլորովին անգործ և դատարկապորտութեամբ: Հաւաքվում են մէկի օդան և սկսում են հեքեաթներ պատմել: Այդ անգործութիւնից առաջ են գալիս հազարաւոր չարիքներ, հազարաւոր կռիւներ: Անգործութիւնից ծնվում են զանազան կասակցութիւններ և յայտնի է թէ որքան վնասակար են գիւղական համայնքին:

Եթէ մեր գիւղացիք փոխանակ դատարկապորտութեամբ պարապէին տանը արհեստներով, զանազան ընթերցասիրութեամբ,—մենք հաւատացած ենք որ նրանք այս վիճակին չէին ենթարկվի: Որքան օգտակար է գիւղացուն պարապել արհեստներով, մանաւանդ ձմեռուայ օրերը:

Նա եթէ պարապի, օրինակ, հիւսնութեամբ, այլ ևս կարօտութիւն չի ունենայ քաղաքացի հիւսնի մէջ, այլ իր ձեռքով կը պատրաստէ այն գործիքները որ իրան և համագիւղացիներին հարկաւոր է: Այդպէս նրանց չի վիճակվի ձմեռուայ ամենացուրտ ժամանակներին լծել զոյգ եզները մէկ սայլ աթար քաղաք բերելու և մի որ և է 70 կոպէկի համար չարչարել անխօս անասուններին սառոյցների վրա:

Այս բոլորը ինչ որ ասեցինք մեր շինականների տգիտութեան մասին, համեմատելով ամենաչնչին մասն էր որ մենք ակամայ խօսեցանք: Եթէ մենք մի ակնարկ ձգենք մեր շուրջը, կը տեսնենք որ ամեն օր կը պատկերանան այդ տեսարանները և եթէ նրանց գրչի տակ առնելու լինենք անհամար հատորներ էլ չէին բաւի նրանց գրելու:

Դ.

Ի՞նչ է չարչին:

Այն մանրավաճառները, որ մեզանում սովորաբար «չարչի» են ասում, այդ դասակարգը մեծ դեր է խաղում գիւղերի մէջ: Չարչին առնում է զանազան մանր մունր ապրանք, օրինակ, թել, ասեղ, մատնոց, հուլուն, կոճակ, կանանց զարդեր, ժապաւէններ, մատանի և այլն: Գիւղը մանելիս չարչին իջևանում է տանուտէրի կամ քահանայի տանը: Այդ նրա համար է, որ գիւղացիք չը համարձակվեն զանակոծելու և գիւղից դուրս անելու: Երբ յայտնվում է չարչին քահանայի կամ տանուտէրի տանը, նա տանում է քաղաքից որպէս ընծայ իրեր: Օրինակ ծեր մարդկանցը նա ընծայում է ծխախոտ, հարսներին և աղջիկներին մատանիներ, օղեր, նաշխուն թելեր, վերջապէս ամեն մէկին իր սրտի ուզածը կընծայէ: Արդէն գիւղում տարածված կը լինի նրա գալստեան լուրը: Գիւղացի կանայք շտապում են գնել իրանց պէտք եղած իրերը: Գիւղացի կանանց մօտ առհասարակ փող չի լինի, նրանք վճարում են չարչուն հաւկիթ, իւղ, ցորեն, գարի, ինչ որ ճարվում է տանը: Չարչին գիտէ իր «մուշտարու» հետ վարվելու կերպերը: Եթէ յաճախորդը տղամարդ է նա ծախում է ապրանքը քաղաքից էլ էժան գնով, օրինակ, եթէ քաղաքում շաքարի փութը 26 կ. նա գիւղում ծախում է 25 կ...

Չարչին առ հասարակ տղամարդու առևտրից խորշում է, նրա յաճախորդները բատ մեծի մասին կանայք են:

Մի հայ-կաթօլիկ գիւղացի վաղուց հասկացած լինելով չարչիների գործերը, շատ անգամ ականատես եղած նրանց հարստահարութիւններին միշտ յարմար առիթ էր սպասում վրէժխնդիր լինելու նրանցից: Մի անգամ իր բարեկամների հետ խօսելիս պատմել է թէ որքան վնասակար է չարչու գալուստը գիւղի մէջ: Բարեկամները չեն հաւատացել, ասելով թէ «չարչին քաղաքից էլ էժան կը ծախէ»... Գիւղացին իր բարեկամներին հաւատացնելու համար տալիս է նրանցից մէկին 25 կ. որ մէկ ֆ. շաքար առնէ: Նա բերում է շաքարը, կշռում են որ ուղիղ է քաշը, յետոյ մի գիւղացի պառաւի նոյնպէս տալիս են 25 կ. պառաւը գնում է չարչու մօտ, խնդրում է մէկ ֆ. շաքար:

—Ի՞նչ ես բերել, մէրիկ ջան, եղ, հաւկիթ, ցորեն թէ գարի, հարցնում է չարչին:

—Չէ, աղեր, նաղդ փող եմ տալի, պատասխանում է կինը:

—Էս կտոր շաքարը գրվանքից 20 դրամ աւել է, հինգ հաւկիթ էլ գնա բեր, խօսում է չարչին:

—Հաւկիթ տանը չունենք, պատասխանում է պառաւը:

—Լաւ, երբ որ կունենաս, ասում է չարչին և տալիս է: Կինը բերում է մի կտոր շաքար, աւելացնում է թէ հինգ հաւկիթ էլ պահանջում է չարչին: Գիւղացիք կշռում են շաքարը որ հազիւ —$3/4$ ֆ. է: Այնուհետև զայրացած գիւղացիք դիմում են տանուտէրին որ պատժէ չարչուն: Տանուտէրը պաշտպանում է չարչուն, իսկ գիւղացիք, տեսնելով որ իրանց խնդիրները անուշադիր մնացին, գործը իրանք են վճռում: Վեր են առնում մահակները, սկսում են թակել չարչուն, աւարի կառնեն բոլոր ապրանքները և ծեծելով դուրս կանեն գիւղից: Բայց հետևեալ օրը անամօթ չարչին դարձեալ յայտնվում է գիւղում և «բախշի» պաշտպանութեամբ սկսում է շարունակել իր «թալանճիութիւնը» (գիւղերում չարչու առուտուրին «թալանճիութիւն» են ասում, որ նշանակում է կողոպուտ կամ կողոպտել): Չարչու արած թալանճիութիւնները թիւ և համար չունեն: Նա քաղաքից եթէ գնեց 5 ր. ապրանք, գիւղի մէջ նրանից շինում է մի քանի պուդ ցորեն, մի քանի հարիւր ձու, մի քանի ֆ. եղ, բերելով քաղաք ծախում է մէկին 5 և 6 օգուտով... Մի հայ կաթօլիկ չարչի (այժմ քահանայ) պարծենում էր թէ «ես 10 մախաղ լեղակը քիրդին մէկ ղազի տալի, հաւատացնելով նրան թէ «հինգ ու կյամանի լեղակ է»:

Չարչիների կատարած հարստահարութիւնները եթէ համեմատենք քիւրդերի չարագործութիւնների հետ, անշուշտ վերջինները սրտի երևան աւելի բարի քան թէ կեղտոտ չարչիները:

Չարչիների դասակարգը կազմված է հայ, պարսիկ, և հրեայ ազգութիւններից: Նշանաւոր է նրանց թիւր և զգալի օրից օր աւելանում է այդ զզուելի դասակարգը:

(Կը շարունակվի)

փոխելը նոր շնորհված և օրհնված Անդրիեվսկայա և Գեօրգիեվսկայա դրօշակների հետ: Մաղթանքներից յետոյ Թագաւոր կայսրը հոգևորականութեան հետ օրհնված ջրով ոտքով անցաւ զօրքերի առաջ, յայտնելով արքայական շնորհակալութիւն: Այնուհետև զօրքերը անցան հանդիսաւոր մարշով, օդը թնդացնելով ոգևորված ուռայով: Հանդիսին մասնակցում էին Սեմեօնօվսկի և Պրեօբրաժենսկի գունդերը և գվարդիայի բօտան: Հանդիսից յետոյ Նոցա Մեծութիւնները ուղեկցութեամբ Մեծ Իշխանների, Մեծ Իշխանուհիների, օտար իշխանների և իշխանուհիների այցելեցին վիրաւորեալ զինուորների Իզմայլօվսկի անկելանոցը, ուրտեղ մօտ մէկ ժամ մնացին և այնտեղից ուղևորվեցան Սոկօլնիկի, Մոսկվա քաղաքից ի պատիւ զօրքերի կազմված հանդիսին ներկայ գտնվելու համար: Այդ հանդիսին կայսերական պավիլիօնը շքեղ զարդարված է ծաղիկներով, կանաչով և դրօշակներով: Պավիլիօնի շուրջը ճաշի սեղաններ են դրված զինուորների համար: Թագաւորի մօտենալու ժամանակ երաժշտութիւնը նուագեց ժողովրդական մարշ: Զօրքերի ոգևորութիւնը աննկարագրելի էր: Նոցա Մեծութիւնները մնացին տօնին մօտ 20 րոպէ և ժամի 4-ին վերադարձան Կրեմլի պալատը: Ամբողջ ճանապարհին Նոցա Մեծութիւններին ժողովուրդը ոգևորութեամբ ողջունում էր:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ

Ցանկ է ամառային արձակուրդներին զառաջ Թիֆլիսին մօտիկ, ԲԱՅՑ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ամառանոցներից մէկում՝ Մոսկովեան գիմնազիայի խմնաւոր համար մինչև յունիսի 10-ը դիմել հետևեալ հասցէով.
ГАБРІЭЛЮ ЗУРАБОВИЧУ МИРЗОЕВУ.
Тифлисъ, Конюшенная ул., за 1-ой Клас. Гимназіей, д. кн. Аргутинскаго. կամ „Աղբիւր“ ամսագրի խմբագրատուն:

Ցանկոյն 15—30-ից սկսած մինչև սեպտեմբերի 1-ը պատուիրողներին 30% զեղչում կը լինի:
Կոմանց զերման Գրիգոր Ակինեանց և ընկ. Գանովսկի փողոց տ. № 10-ը:
4—4

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՐԿԱԹԷ ՄԱՀՃԱԿԱԼՆԵՐ

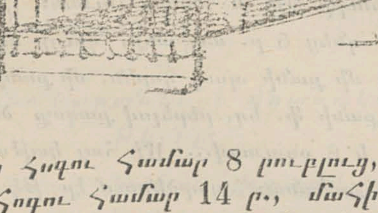

Մի հոգու համար 8 րուբլուց, երկու հոգու համար 14 ր., մանկական ծալծալուն խառով լցված 6—9 ր. ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ: Նոյն տեղը մեծ քանակութեամբ ԱՄԱՆՆԵՐ, ղամաններ, պատառաքաղներ, երկաթէ ԳՐԻԶՆԵՐ, կողպէքներ, Թիթեղ, ալյումինիերից և կաւից ԹԱՄԲԵՐ, մատուցարաններ, ԿԼԵԿԱՆ, ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ, աքսեսուարներ, կօնֆեկտներ, ԹԷՅ 1-ին հունձի և այլն 25% աժան քան և էժան քան թէ ուրիշ տեղ:
59—100

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

(ԿՈՒԿԻԱ, ՍԻՄԷՕՆՕՎՍԿԻ ՓՈՂՈՑ, Տ. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆԻ):

Հիւանդները ընդունվում են ամէն օր:

Առաւօտեան՝ 9—10½ ժ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—վիրաբուժութեան և վեներական հ. և ԲՈՒԴԿՕՎՍԿԻ—կանանց, երեխայոց և ներքին հ. 10½—12 ժ. ՇԱՀԱԶԻԶԵԱՆՑ—ներքին հ. 12—1 ժ. աչքացաւի ԼԱՐԻՕՆՕՎ—ամէն օր, բացի չորեքշաբթի և կիրակի և ԲՆՑԽ—չորեքշաբթի և կիրակի:

Երեկոյեան՝ 5—7 ժ. ՈՒՇԱԿՕՎ—երեխայոց և կոկորդի հ. երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ: Ջղային և հոգեկան հ. և էլեկտրա-բուժութեան ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑ—ամէն օր և, երբ խորհրդակից նոյն հիւանդութեանց համար, Ա. ԲԱԲԱՅԵԱՆ—երեքշաբթի և շաբաթ: Ընդհանուր բժշկական խորհուրդ (կօնսուլտացիա)—երեքշաբթի և շաբաթ 7—8 ժամը երեկոյեան: Գիշերօթիկ հիւանդներ:

Վարձ՝ խորհուրդ երթեւեկներին—50 կոպ. կօնսուլտացիան— 3 րուբ. չքաւորները—անվարձ:

Հիւանդանոցի կառավարիչ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ բնակվում է նոյն հիւանդանոցում:)

(չոր. ուրբ.)

Գ. ԲԷԿԽԱՆՕՎԻ, Գ. ԿՕԿՉԱԵՎԻ ԵՒ ԸՆԿ.

Առևտրական տան ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ, Արծրունու գալէրէում, Դվօրցօվայա փողոցում, բացված է օպտով (մեծ քանակութեամբ) վաճառումն Բրօդսկու ռաֆինադ ՇԱՔԱՐԻ Օդէսայի ԱԼԻՒՐԻ „Կլէյման և Խլեւսի“ շոգեջաղացի և Սօնդանսի ՄԱԿԱՐՕՆՆԵՐԻ:

3—3

ЖЕСТЯНКА 20 ЧАШЕКЪ 1 РУБ.

ШОКОЛАДЪ РЕТАБЛІЕРЪ С. СІУ и Ко. ВЪ МОСКВѢ.

ПРИ ТРЕБ: ПОЧТОЙ ПРИЛАГАТЬ НА ОТПРАВКУ.

(5. 10. 25) 5—24

Զաւոկի տանն պատճառով

ԼՕՆԴՕՆՍԿԻ ՄԱԳԱԶԻՆՈՒՄ

(Կամերչեսկի րանկի տակ, Զուբալօվի տներում)

Նշանակուած է ամենաատաժեցրած գներ արտասահմանեան խմիչքների վրա:

Իսկական Հաւաննայի սիգարներ բոլոր մագազիններից աժան:

	ր. կ.
Ռօմ բուժելը	1—20
Կոնեակ . . . 90 կ. և	1— »
Արակին	1—50
Խինծի գինի	1—50
Փորտվէյն և խերէս . . .	»—90
Օղի 40°	»—45
Ամենալաւ լիկեօր . . .	1—35
Երեխանց և մարդոց կոնսերվներ ու նոյնը անհամեմատ արժան գներով:	
Մեծ քանակութիւն գալանտերէյնի ապրանքների:	

Ամենալաւ սեւ թէյ ֆունտը 1 ր. 20 կ. մինչև 2 ր. 40 կ.:

Նոր բացված է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ լաւ յատկութիւն ունեցող և շատ էժանագին ՑԷՄԵՆՏԻ ՊԱՀԵՍՏ, ինժեներ Մ. Ի. Չէրկասօվի գործարանից կերշում:

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՎԱԾ Է ՀԵՏԵՒԵԱԼ ՄԵԴԱԼՆԵՐՈՎ.

1. Ս. Պետերբուրգի Ռուսական մանուֆակտուրայի հանդէսից 1870 թ.
2. Մոսկվայի բազմարուեստեան 1572 թ.
3. Լօնդօնի Միջազգային 1875 թ.
4. Մոսկովեան համայն Ռուսական 1882 թ.

ՑԷՄԷՆՏ ԾԱԽԵԼՈՒ ՊԱՀԵՍՏԸ և ԳՐԱՍԵՆՅԱԿԸ ԳՏՆՎՈՒՄ ԵՆ ՄԻԽԱՅԼՕՎՍԿԻ ՓՈՂՈՑԻ ՎՐԱ, ՏՈՒՆ ՍՏՐԱԽՕՎԻ № 85.

ՄՕՐՈՒՍԱՒՈՐ և ԲԵՌԱՒՈՐ ԿԻՆ

ՕՐԻՈՐԴ ԷՄԻԼԻԱՅ ԵԱԿՈԲ ՄԻԼԱԳ ՀԱՅՈՒՀԻ Կ. ՊՕԼՍԵՑԻ

պատիւ ունի ծանուցանելու Տփխիսի յարգելի հասարակութեան որ նորերումս հանելով Տփխիս մտադիր է սյստեղ կարճ ժամանակի համար ՀԱՆԴԷՍ ԴՈՒՐՍ ԳԱԼ ի ցոյց հասարակութեան: Ներկայացման տեղն լինելու է Գանովեան հրապարակում (ԲԵԿԿԵՐԻ ԹԱՏՐՕՆԻ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ). Ներկայացումն սկսելու է առաջիկայ կիւրակէից, և ամենօրեայ երեկոյեան ժամը 5-ից մինչև 10 ժ. Ներկայացման ժամանակ կը մասնակցի զինուորական երաժշտական խումբը: Տոմսակներ կարելի է առնել թատրոնի կասսայում, տեղերի գինն է առաջին կարգ, 50 կ. Թւացեալներին 30 կ.

ՍՏԱՄՈՔՍԱՅԻՆ ՑԱՒԵՐԸ

ՊԷՊՍԻՆԵԱՆ ԳԻՆԻ „ԲՈՒԴՕ“

Այդ գինին շատ գործածական համ ունի, 25 տարի շարունակ գործ է ածվում հիւանդանոցներում: ԱԽՈՐԺԱԿԻ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ, ՍՏԱՄՈՔՍԱՅԻՆ ՑԱՒԵՐԻ և առհասարակ ԱՆԿԱՆՕՆ ՄԱՐՍՈՂՈՒԹԵԱՆ ժամանակ:

Պէպսին „Բուդօ“ ձօնադրված է փարիզի բժշկական ակադեմիայից և արժանացաւ առաջին մեդալների աշխարհահանդիսում 1867 թ. ՎԻԵՆՆԱՅՈՒՄ 1873 թ. ՖԻԼԱԴԵԼՖԻԱՅՈՒՄ 1876 թ. և ՓԱՐԻԶՈՒՄ 1878 թ.:

Paris: Hottot—Boudault, 7, Avenue Victoria.

Գլխաւոր պահեստը ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ Բարձրադրեան հաստատուած կովկասեան ընկերութեան դեղատան ապրանքների վաճառման:

Դեպօ Շահ-Պարոնեանցի, Գրիգորեանի և այլ դեղատներում:

ԳԱԼԷՐԷԱ ԱՐԾՐՈՒՆԻ, ԴՎՕՐՑՕՎԱՅԱ ՓՈՂՈՑ
ՊԱՀԵՍՏ ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ № 144.

СКЛАДЪ ЕВРОПЕЙСКИХЪ ТОВАРОВЪ

№ 144, ГАЛЛЕРЕЯ АРЦРУНИ

Ծախվում են. մեծ քանակութեամբ և խիստ էժան, Վիեննայի ԹՕՆԷԹ Փարիզեան ՄԷԲԵԼԻ ամէն տեսակ, նոյնպէս ՈՍԿԵԶՕԾ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐ հայելիների համար և ՀԱՅԵԼԻՆԵՐ, լուսանկարների համար ԱԼԲՈՒՄ Թուղթ, Բէլգիայի ԱԳԱԿՆԵՐ պատուհանների համար, ամէն տեսակի, նոյնպէս ՄԱՐՄԱՐԻՕՆ քար, ԹՈՒՋԵԱՑ ԱՄԱՆՆԵՐ էմալով, ՆԻԿԵԼԱՑ ԴԱՐԱԿՆ, ՈՍԿԻ և ուրիշ շատ ապրանքներ:

ՎԻԵՆՆԱՅՈՒՄ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է

L'ORIENTAL

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԹԵՐԹԸ, ԱՄԻՍԸ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ

„Լուրնալ դ'Օրիան“ դադարեցրած թերթի տեղ է հրատարակվում այդ նոր ամսագիրը: „L'Oriental“ թերթի տարեկան գինը 8 րուբլի է, կէս տարվանը 4 րուբլի:

Գրվել կարելի է „ՄՇԱԿԻ“ խմբագրութեան մէջ, կամ ուղղակի Վիեննայում գրելով հետևեալ հասցէով. Vienne (Autriche) M. F. Salles I. Neuer Markt 9

ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԳԱԼԷՐԷԱՈՒՄ

ԴՎՕՐՑՕՎԻ ՓՈՂՈՑԻ ՎՐԱ

ՎԱՐՁՈՎ ԵՆ ՏՐՎՈՒՄ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐ ԵՒ ՊԱՀԵՍՏՆԵՐ

ВЪ ГАЛЛЕРЕѢ АРЦРУНИ

НА ДВОРЦОВОЙ УЛИЦѢ

ОТДАЮТСЯ ПОМѢЩЕНІЯ

Подъ МАГАЗИНЫ, СКЛАДЫ и КОНТОРЫ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 24 Мая 1883 года. Типогр. Главн. Упр. Главноначальства. гражд. час., Лор.-Меликъ. ул. каз. д.